

*Наталія Миколаївна Батанова,
старший науковий співробітник відділу
міжгалузевих і порівняльних правових досліджень
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук, старший дослідник
ORCID: 0000-0003-1828-6708*

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ МУНІЦИПАЛІЗМУ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОКТРИНИ

Постановка проблеми. Однією з найважливіших тенденцій демократичних перетворень останніх десятиліть в Україні є формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних і доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян у всіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад тощо.

Саме децентралізації влади відводиться особлива роль серед реформ, які тривають у сучасній Україні. Реалізація більшості з вітчизняних реформ безпосередньо залежить від стану організації та функціонування місцевого самоврядування, яке, будучи організаційно відокремленим і функціонально незалежним від державної влади, стає найбільш наближеним до людини рівнем публічної влади, спрямованим передусім на реалізацію і захист практично усіх інтересів і запитів населення, що забезпечується за допомогою нормативно-правового закріплення гарантій реалізації прав людини і відповідальності публічної влади. Без перебільшення, успішність децентралізаційних процесів є запорукою розвитку громадянського суспільства та соціально-правової державності.

Також слід зазначити, що потужним і надійним інструментом підтримки конституційного правопорядку в територіальних громадах, утвердження режиму конституційної законності в правотворчій і правозастосовній діяльності органів і посадових осіб місцевого самоврядування є конституційно-правова відповідальність. Проте, незважаючи на нагальну потребу у створенні ефективно діючого механізму забезпечення конституційного правопорядку, вітчизняна юридична наука до теперішнього часу ще не готова представити єдину загальноприйнятну концепцію конституційно-правової відповідальності як інституту сучасного конституціоналізму та такої складової його системи, як муніципалізм.

У цьому контексті актуалізується проблематика доктринального забезпечення процесів становлення дієздатного місцевого самоврядування та муніципалізму в Україні, по-перше, у фокусі загальних трендів розвитку конституціоналізму та, по-друге, системно пов'язаної із ними проблемами функціонування конституційно-правової відповідальності.

Мета статті. Враховуючи актуалізацію проблеми формування сучасної доктрини конституційного права, метою статті є дослідження феномену конституційно-правової відповідальності у сфері місцевого самоврядування в аспекті теоретико-методологічного розуміння вчень про конституціоналізм і муніципалізм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наявні в Україні наукові дослідження загальних проблем конституціоналізму та конституційно-правової відповідальності, представлені у працях Ю. Барабаша, О. Бориславської, В. Гецько, А. Єзерова, В. Книша, Л. Кривенко, О. Краснікової, О. Майданник, О. Мельник, Л. Наливайко, О. Олькіної, В. Погорілка, В. Полевого, М. Савчина, Г. Салівона, О. Скрипнюка, І. Сліденка, Т. Слободяник, О. Совгирі, Ю. Тодики, В. Топузова, В. Федоренка, А. Червякової, В. Шаповала та ін. Актуальні проблеми доктрини сучасного муніципалізму досліджували М. Баймуратов, О. Батанов, Н. Мішина, О. Орловський та ін.

Виклад основного матеріалу. Обґрунтовуючи сутнісні та змістові характеристики феномену конституційно-правової відповідальності загалом і суб'єктів місцевого самоврядування зокрема, насамперед слід вказувати на необхідність установа координат інституту місцевого самоврядування щодо базисної доктрини сучасного конституційного права – конституціоналізму.

«На сьогодні демократичне управління немислиме без такої категорії, як конституціоналізм. Саме він розкриває сутнісну сторону демократичного врядування та його функціонально-прикладні аспекти», – зазначає І. Сліденко. На його думку, «практично сучасна модель конституціоналізму засновувалась як система відповідних принципів, де основним, ключовим є принцип конституціоналізму (обмеження держави конституцією). Під його «егідою» об'єднані принципи, за допомогою яких можливо здійснювати ефективне обмеження державної влади. Серед основних – принцип демократичного управління, розділення влади, місцевого самоврядування і т. д. У своїй сукупності вони складають функціональну основу сучасної демократичної держави» [1, с. 25, 38].

Схожу позицію займає П. Стецюк, який розглядає категорію «сучасний український конституціоналізм» як різновид сучасного політико-правового режиму, в основу якого покладено органічну єдність у своїй взаємодії конституційної теорії, національного конституційного законодавства і практики його застосування в частині функціонування основних інститутів конституційної держави (прав і свобод людини, демократії, поділу влади, парламентаризму, конституційної юстиції, місцевого самоврядування та ін.) з метою забезпечення її гармонійного розвитку [2, с. 70–74].

Аналізуючи конституціоналізм США, В. Речицький вказує на іманентний йому «механізм конституційно-правових гарантій, які запобігають авторитаризму та бюрократичному свавіллю». Зокрема, йдеться про «верховенство права, розділення влад, механізм стримувань і противаг, гарантії самоврядування, автономний простір невідчужуваних прав і свобод індивіда» [3, с. 24].

Визначаючи характерні риси «практичної складової європейської моделі конституціоналізму (конституційної системи правління)», О. Бориславська також звертає увагу на важливість децентралізації та місцевого самоврядування у процесах формування конституціоналізму. Так, складовими його європейської моделі, на її думку, є: «Писана жорстка конституція як акт установчої влади народу, ключова роль органу конституційної юрисдикції, гнучкий поділ державної влади, парламентаризм, децентралізованість влади, розподіл компетенції на основі принципу субсидіарності, соціальна функція держави, а також наявність наднаціональних (європейських) механізмів обмеження державної влади через захист прав людини та основоположних свобод» [4, с. 11].

Отже, бачимо, що, визначаючи конституціоналізм як особливий режим, який є «системою правових зв'язків між суспільством, державою та індивідом» та змістову основу якого «виражає формула «конституційно-правова норма + практика її реалізації» [5, с. 289], вітчизняні дослідники доволі часто підкреслюють зв'язок конституціоналізму із місцевим самоврядуванням та детермінованими процесами його організації та функціонування феноменом муніципалізму.

При цьому муніципалізм традиційно розглядається як органічна частина конституціоналізму та результат розвитку концепцій місцевого самоврядування під впливом його принципів і ключових ідей [6–9]. Так, на думку М. Баймуратова, у рамках сучасного світового конституціоналізму саме через призму функціонування муніципалізму забезпечується «якісно новий рівень розвитку і взаємодії автономії і колективізації інтересів людини на локальному рівні функціонування соціуму, територіальне співтовариство у перспективі розвивається і трансформується у активного продуцента конституційної свідомості та культури, що є телеологічно-стратегічними критерійними ознаками ідеології національного і світового конституціоналізму» [6, с. 46].

Інший вітчизняний дослідник, О. Орловський, зв'язок між конституціоналізмом і муніципалізмом відображає в їхніх дефініціях, згідно з якими «конституціоналізм – це особливий режим функціонування публічної влади, який передбачає пріоритет прав і свобод людини і громадянина перед інтересами органів публічної влади та самообмеження публічної влади на користь громадянського суспільства», а «муніципалізм – це особливий режим функціонування самоврядної влади, який передбачає пріоритет прав і свобод людини і громадянина перед інтересами органів місцевого самоврядування та обмеження (державою) і самообмеження цієї влади на користь громадянського суспільства». При цьому, на його думку, «взаємозв'язок між ними полягає в тому, що муніципалізація завжди свідчить про паралельні процеси конституціоналізації суспільного життя,

а демуніципалізація – про те, що одночасно спостерігаються процеси деконституціоналізації» [8, с. 20, 23–24].

На думку О. Сінькевич, «цілком справедливим буде говорити про «український конституціоналізм» і «український муніципалізм» як розвиток ідей та принципів конституціоналізму на місцевому рівні» [9, с. 26].

Обґрунтовуючи класифікацію «за ступенями конституціоналізму», яка «ґрунтується на природі організації влади за вертикальним принципом, тобто розподілом владних повноважень між рівнями публічної влади та ступенем доступу народу до вирішення питань суспільного значення», М. Савчин стверджує, що «інституційними джерелами субнаціонального конституціоналізму виступають місцеве самоврядування, адміністративно-територіальна автономія та суб'єкти федерації» [10, с. 88].

У цьому контексті саме конституційно-правова відповідальність суб'єктів місцевого самоврядування виступає не лише важливим засобом гарантування прав територіальних громад та їхніх членів – жителів сіл, селищ, міст, а й стає в умовах викликів сьогодення однією з найважливіших умов формування правової демократичної державності та реального муніципалізму.

Як зазначає І. Посторонко, «феноменологія муніципалізму напругу пов'язана з філософським станом самоорганізації як процесом, в ході якого створюється, відтворюється чи удосконалюється організація складної динамічної системи у вигляді локального соціуму, що детермінує, формує, репрезентує, актуалізує та об'єктивує створення, існування та функціонування локальної людської спільноти – територіальної громади, й зумовлює, за великим рахунком, існування людської цивілізації, в основі якої лежить людина з її повсякденними потребами, прагненнями, інтересами, які вона реалізує в процесі своєї життєдіяльності» [11, с. 37].

Отже, лише в умовах реального муніципалізму місцеве самоврядування відіграє вагомий інституціональний та функціонально-телеологічний роль у процесах формування конституціоналізму, демократичного конституційного ладу та громадянського суспільства, враховуючи, що усі права, свободи та колективні види соціально-політичної, господарсько-економічної та духовно-культурної активності, різні недержавні прояви суспільного життя людей зароджуються, формуються та реалізуються в територіальних громадах – первинних суб'єктах місцевого самоврядування, основних носіях його функцій та повноважень. Як вказував А. де Токвіль, громада є тим «об'єднанням, яке найбільше відповідає самій природі людини, бо скрізь, де збиралися разом люди, громада виникає нібито сама собою. Є королівства та республіки, які створює людина; громада, здається, виходить просто з рук Господніх». На його переконання, «саме в громаді полягає сила свободи народу. Громадські інститути відіграють для встановлення незалежності ту саму роль, що й початкові школи для науки; вони відкривають народові шлях до свободи й учать його послугоюватися тією свободою, втішатися її мирним характером. Без громадських інститутів нація може сформувати вільний простір, однак справжнього духу свободи вона так і не набуде. Скороминущі пристрасті, хвилинні інтереси, випадкові обставини можуть тільки створити видимість незалежності, але деспотизм, загнаний усередину громадського організму, рано чи пізно знову з'явиться на поверхні» [12, с. 63–64].

Актуальність проблематики юридично відповідального місцевого самоврядування не викликає сумніву й у сучасних умовах реформи у частині щодо децентралізації публічної влади в Україні. Так, як зазначає у своєму дисертаційному дослідженні на тему «Муніципально-правові санкції в Україні: проблеми теорії та практики» В. Топузов, у процесі реалізації реформи у сфері місцевого самоврядування та децентралізації влади «також не можна забувати й про трансформацію відповідальності органів місцевого самоврядування. У діяльності органів публічного управління загалом і місцевому самоврядуванню зокрема відповідальність і санкції набувають вирішального значення, оскільки рішення та дії суб'єктів у цій сфері породжують суттєві наслідки не тільки для окремої особи, а й для територіальної громади, суспільства та держави в цілому» [13, с. 3].

Досвід європейських країн переконливо підтверджує необхідність системних реформ у сфері децентралізації влади з метою підвищення ролі та відповідальності місцевого самоврядування в подоланні господарсько-економічних, соціально-культурних та подекуди політико-правових проблем суспільства. Адже послідовна інституціоналізація і конституювання місцевого самоврядування передбачають докорінну зміну сутності та змісту політичних, соціальних, економічних

відносин, перетворення людини на активного учасника управлінських процесів на локально-регіональному рівні. При цьому муніципальна влада стає найбільш наближеною до територіальної громади формою публічного владарювання, здатною найбільш оперативно, усвідомлюючи відповідальність перед тією ж громадою, реагувати на її потреби. Лише публічно-самоврядна влада зацікавлена в наданні справді якісних муніципальних послуг у соціальній сфері, на відміну від державних органів, які часто керуються не соціальними інтересами та потребами місцевого населення, а зовсім іншими чинниками.

Сутність і функціонально-телеологічне призначення конституційно-правової відповідальності у її муніципальному вимірі полягає у збереженні за державою в цілому загальних функцій (конституційно-правова відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування перед державою) та водночас передачі на локальний рівень під відповідальність територіальних громад практичного управління значною часткою суспільних справ – питань місцевого значення (конституційно-правова відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування перед населенням). Традиційно органи місцевого самоврядування в межах закону мають повне право вільно вирішувати будь-яке питання, яке не вилучене зі сфери їхньої компетенції і вирішення якого не доручено жодному іншому органу. Муніципальні функції, як правило, здійснюються переважно тими властями, які мають найтісніший контакт з громадянином.

При цьому за державою залишаються функції адміністративного нагляду за законністю діяльності органів місцевого самоврядування. Причому будь-який адміністративний нагляд за органами місцевого самоврядування може здійснюватися тільки згідно з процедурами та у випадках, передбачених конституцією або законом. Такий нагляд за діяльністю органів місцевого самоврядування, як правило, має на меті тільки забезпечення дотримання закону та конституційних принципів. Однак вищі інстанції можуть здійснювати адміністративний нагляд за своєчасністю виконання завдань, доручених органам місцевого самоврядування. Традиційно адміністративний нагляд за органами місцевого самоврядування здійснюється таким чином, щоб забезпечити домірність заходів контролюючого органу важливості інтересів, які він має намір охороняти (статті 4, 8 Європейської хартії місцевого самоврядування) [14].

Слід згадати й те, що тривалий час інститути самоорганізації населення були функціонально інтегровані в інститути держави. Реформи у сфері децентралізації, об'єднання територіальних громад та адміністративно-територіального устрою, які хоча й повільно і суперечливо, але відносно послідовно здійснюються в Україні з моменту проголошення незалежності України та прийняття Конституції України, доводять принципи та механізми конституційно-правової відповідальності до рівня територіальних громад. Аксиоматично, що потенціал конституційно-правової відповідальності, який не доведений до територіальних громад, до жителів сіл, селищ або міст – членів цих територіальних громад, їх органів та посадових осіб, позбавляє місцеве самоврядування сутнісних засад.

На наше переконання, без формування цілісного механізму юридичної відповідальності у місцевому самоврядуванні як окрема територіальна громада не може сформуватися як первинний суб'єкт місцевого самоврядування, так і народ загалом не може стати реальним сувереном у своїй державі, а незадоволення політикою, яка проводиться владою, може призводити до поза- або неправових, нецивілізованих, насильницьких форм вирішення політичних та інших проблем. Якщо система місцевого самоврядування не міститиме ефективних механізмів відповідальності, ця система, навіть за умовами реалізації усіх демократичних принципів, зведеться лише до децентралізації влади. Більше того, неодмінно буде виключена сама можливість визначення такого способу владарювання у якості місцевого самоврядування. Бюрократія просто зійде на місцевий рівень і продовжуватиме залишатися безконтрольною на фоні відчуженості жителів від управління місцевими справами, ускладненості або взагалі неможливості самоорганізації жителів, усвідомлення ними спільної справи та відповідальності за нього [15, с. 667–668].

Як зазначає автор першої в Україні дисертації з актуальних проблем конституційної відповідальності в системі захисту правового статусу суб'єктів місцевого самоврядування О. Краснікова, «конституційна відповідальність є гарантією самостійності функціонування органів місцевого самоврядування, а також демократичної організації державної влади, прогресивного розвитку суспільства загалом, важливим фактором утвердження і забезпечення законності публічної влади.

Конституційна відповідальність держави, органів державної і самоврядної влади, посадових осіб перед громадянином, суб'єктами місцевого самоврядування і суспільством є чинником, що закріплює у правосвідомості людини уявлення про справедливість, легітимність влади» [16, с. 3].

Висновки. Отже, світова практика реальної децентралізованої публічної влади свідчить про необхідність формування не лише самостійних і самодостатніх територіальних громад, а й відповідального місцевого самоврядування. Ефективне здійснення місцевого самоврядування передбачає прояв ініціативи, творчості, самостійних дій з боку кожного учасника муніципального процесу, який може здійснюватися лише в умовах справжньої децентралізації публічної влади.

Комплексний концептуально-конституційний аналіз відповідальності у сфері місцевого самоврядування дає змогу визначати її, по-перше, як вид конституційно-правової відповідальності; по-друге, як один з елементів конституційного механізму гарантування місцевого самоврядування; по-третє, як важливий інструмент легалізації та легітимації муніципальної влади як публічної влади територіальних громад, адже це насамперед відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування перед населенням; по-четверте, як вид конституційного правовідношення нерівноправних сторін – владовідношення, яке засноване на державному (або прирівняному до нього суспільному) примусі, елементами якого виступають взаємно кореспондуючі права і обов'язки; по-п'яте, у функціонально-телеологічному вимірі підставою такої відповідальності є конституційний делікт у сфері місцевого самоврядування; по-шосте, ця відповідальність має соціально-політичний характер, що зумовлюється специфікою муніципальних відносин.

Узагальнюючи доктринальні підходи, зроблені в сучасній юридичній науці, можна зробити висновок, що конституційно-правовій відповідальності у сфері місцевого самоврядування, її цілям, завданням і функціям притаманні юридичні ознаки, що розкривають її сутність і зміст, призначення у територіальних громадах, суспільстві та державі, місце в системі гарантування місцевого самоврядування, а також особливу роль у процесах децентралізації публічної влади та становлення реального муніципалізму.

Список використаних джерел

1. Сліденко І. Д. Конституційний контроль в механізмі сучасної правової держави: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.02. Київ, 2011. 482 с.
2. Стецюк П. Конституційний Суд України як суб'єкт формування сучасного українського конституціоналізму (до постановки проблеми). *Право України*. 2010. № 6. С. 70–74.
3. Речицький В. В. Конституціоналізм. Коротка версія. Читанка з конституціоналізму для зацікавлених. Харків: Харківська правозахисна група, Права людини, 2014. 264 с.
4. Бориславська О. М. Європейська модель конституціоналізму: формування, сучасний стан, тенденції розвитку: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.02. Харків, 2019. 428 с.
5. Шаповал В. М. Конституціоналізм. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. Т. 3: К–М. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2001. С. 288–289.
6. Баймуратов М. О. Місцеве самоврядування як загальний спадок людської цивілізації та феномен сучасного світового конституціоналізму. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 4-5. С. 38–47.
7. Батанов О. В. Аксіосфера сучасного муніципалізму: політичні та правові аспекти. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія Політичні науки*. 2016. С. 6–12.
8. Орловський О. С. Муніципалізм як складова конституціоналізму. Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. / ред. кол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін та ін.; МОН України, НУ ОЮА. Одеса: Юрид. літ., 2014. Вип. 71. С. 20–25.
9. Сінкевич О. В. Український конституціоналізм як доктрина: до питання визначення сутності. *Право та державне управління*. 2020. № 1. С. 24–27.
10. Савчин М. В. Конституціоналізм і природа Конституції: теорія і практика реалізації: дис. д-ра юрид. наук: спец. 12.00.02. Ужгород, 2013. 564 с.
11. Посторонко І. Г. Теоретико-доктринальні засади феноменології муніципалізму. *Публічне право*. 2022. № 2 (46). С. 26–42.
12. Токвіль Алексіс де. Про демократію в Америці / пер. з франц. Київ: Всесвіт, 1999. 590 с.
13. Топузов В. І. Муніципально-правові санкції в Україні: проблеми теорії та практики: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. Маріуполь, 2015. 198 с.
14. Європейська хартія місцевого самоврядування. Страсбург, 15 жовтня 1985 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_036

15. Актуальні проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні: кол. монографія / В. О. Антоненко, М. О. Баймуратов, О. В. Батанов та ін.; За ред. В. В. Кравченка, М. О. Баймуратова, О. В. Батанова. Київ: Атіка, 2007. 864 с.
16. Краснікова О. В. Конституційна відповідальність в системі захисту правового статусу суб'єктів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. Одеса, 2003. 16 с.

References

1. Slidenko I. D. Konstytutsiinyi kontrol v mekhanizmi suchasnoi pravovoi derzhavy: dys. ... d-ra yuryd. nauk: spets. 12.00.02. Kyiv, 2011. 482 s.
2. Stetsiuk P. Konstytutsiinyi Sud Ukrainy yak subiekt formuvannia suchasnoho ukrainskoho konstytutsionalizmu (do postanovky problemy). *Pravo Ukrainy*. 2010. № 6. S. 70–74.
3. Rechyskyi V. V. Konstytutsionalizm. Korotka versii. Chytanka z konstytutsionalizmu dlia zatsikavlenykh. Kharkiv: Kharkivska pravozakhysna hrupa, Prava liudyny, 2014. 264 s.
4. Boryslavska O. M. Yevropeiska model konstytutsionalizmu: formuvannia, suchasnyi stan, tendentsii rozvytku: dys. ... d-ra yuryd. nauk: spets. 12.00.02. Kharkiv, 2019. 428 s.
5. Shapoval V. M. Konstytutsionalizm. *Yurydychna entsyklopediia*: v 6 t. / [redkol.: Yu. S. Shemshuchenko (holova redkol.) ta in.]. T. 3: K–M. Kyiv: Vyd-vo «Ukrainska entsyklopediia» im. M. P. Bazhana, 2001. S. 288–289.
6. Baimuratov M. O. Mistseve samovriadiuvannia yak zahalniy spadok liudskoi tsyvilizatsii ta fenomen suchasnoho svitovoho konstytutsionalizmu. *Biuleten Ministerstva yustytzii Ukrainy*. 2009. № 4-5. S. 38–47.
7. Batanov O. V. Aksiosfera suchasnoho munitsypalizmu: politychni ta pravovi aspekty. *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stusa. Seriia Politychni nauky*. 2016. S. 6–12.
8. Orlovskiy O. S. Munitsypalizm yak skladova konstytutsionalizmu. Aktualni problemy derzhavy i prava: zb. nauk. pr. / red. kol.: S. V. Kivalov (holov. red.), V. M. Dromin (zast. holov. red.), Yu. P. Alenin ta in.; MON Ukrainy, NU OIUa. Odesa: Yuryd. l-ra. 2014. Vyp. 71. S. 20–25.
9. Sinkevych O. V. Ukrainskyi konstytutsionalizm yak doktryna: do pytannia vyznachennia sutnosti. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*. 2020. № 1. S. 24–27.
10. Savchyn M. V. Konstytutsionalizm i pryroda Konstytutsii: teoriia i praktyka realizatsii: dys. ... d-ra yuryd. nauk: spets. 12.00.02. Uzhhorod, 2013. 564 s.
11. Postoronko I. H. Teoretyko-doktrynalni zasady fenomenolohii munitsypalizmu. *Publichne pravo*. 2022. № 2 (46). S. 26–42.
12. Tokvil Aleksis de. Pro demokratiyu v Amerytsi / per. z frants. Kyiv: Vsesvit, 1999. 590 s.
13. Topuzov V. I. Munitsypalno-pravovi sanktsii v Ukraini: problemy teorii ta praktyky: dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.02. Mariupol, 2015. 198 s.
14. Yevropeiska Khartiia mistsevoho samovriadiuvannia. Strasburh, 15 zhovtnia 1985 roku. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_036
15. Aktualni problemy stanovlennia ta rozvytku mistsevoho samovriadiuvannia v Ukraini: Kol. monohrafiia / V. O. Antonenko, M. O. Baimuratov, O. V. Batanov ta in.; Za red. V. V. Kravchenka, M. O. Baimuratova, O. V. Batanova. Kyiv: Atika, 2007. 864 s.
16. Krasnikova O. V. Konstytutsiina vidpovidalnist v systemi zakhystu pravovoho statusu subiektiv mistsevoho samovriadiuvannia: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00. Odesa, 2003. 16 s.

Батанова Н. М. Конституційно-правова відповідальність у контексті формування муніципалізму: актуальні питання доктрини

У статті досліджується феномен конституційно-правової відповідальності у сфері місцевого самоврядування в аспекті теоретико-методологічного розуміння вчень про конституціоналізм і муніципалізм. Зазначається, що конституційно-правова відповідальність суб'єктів місцевого самоврядування виступає не лише важливим засобом гарантування прав територіальних громад та їх членів – жителів сіл, селищ, міст, а й стає в умовах викликів сьогодення однією з найважливіших умов формування правової демократичної державності та реального муніципалізму.

Комплексний концептуально-конституційний аналіз відповідальності у сфері місцевого самоврядування дає змогу визначати її, по-перше, як вид конституційно-правової відповідальності; по-друге, як один з елементів конституційного механізму гарантування місцевого самоврядування; по-третє, як важливий інструмент легалізації та легітимації муніципальної влади як публічної влади територіальних громад, адже це насамперед відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування перед населенням; по-четверте, як вид конституційного правовідношення нерівноправних сторін – владовідношення, яке засноване на державному (або прирівняному до нього суспільному) примусі, елементами якого виступають взаємно кореспондуючі права і обов'язки; по-п'яте, у функціонально-телеологічному вимірі підставою такої відпо-

відальності є конституційний делікт у сфері місцевого самоврядування; по-шосте, ця відповідальність має соціально-політичний характер, що зумовлюється специфікою муніципальних відносин.

Ключові слова: конституційно-правова відповідальність, муніципалізм, конституціоналізм, місцеве самоврядування, децентралізація, територіальна громада.

Batanova N. M. Constitutional and legal responsibility in the context of municipalism formation: topical issues of doctrine

The article examines the phenomenon of constitutional and legal responsibility in the field of local self-government in the aspect of theoretical and methodological understanding of the doctrines of constitutionalism and municipalism.

It is noted that the constitutional and legal responsibility of local self-government entities is not only an important means of guaranteeing the rights of territorial hromadas and their members – residents of villages, towns, cities, but also becomes, in the conditions of today's challenges, one of the most important conditions for the formation of legal democratic statehood and real municipalism.

A comprehensive conceptual and constitutional analysis of responsibility in the sphere of local self-government allows us to define it, firstly, as a type of constitutional and legal responsibility; secondly, as one of the elements of the constitutional mechanism for guaranteeing local self-government; thirdly, as an important tool for legalization and legitimization of municipal authorities as public authorities of territorial hromadas, because it is primarily the responsibility of local government bodies and officials to the population; fourthly, as a type of constitutional legal relationship of unequal parties – a power relationship based on state (or social coercion equated to it), the elements of which are mutually corresponding rights and obligations; fifthly, in the functional-teleological dimension, the basis for such responsibility is a constitutional delict in the field of local self-government; sixthly, this responsibility has a socio-political nature, which is determined by the specifics of municipal relations.

Summarizing the doctrinal approaches taken in modern legal science, it is concluded that constitutional and legal responsibility in the field of local self-government, its goals, objectives and functions are characterized by legal features that reveal its essence and content, purpose in territorial hromadas, society and the state, place in the system of guaranteeing local self-government, as well as a special role in the processes of decentralization of public power and the formation of real municipalism.

Key words: constitutional and legal responsibility, municipalism, constitutionalism, local self-government, decentralization, territorial hromada.

DOI: 10.33663/2524-017X-2025-16-168-174